

Robert Wagenaar (1981-1982)

40 jaar besturen, organiseren en vernieuwen

Een proces van communicatie, frustratie, macht en onmacht. Een korte schets van de bestuurlijke geschiedenis van het Instituut voor Geschiedenis 1967-2007

De geschiedenis van Groniek valt niet los te zien van die van het Instituut voor Geschiedenis. In dit artikel brengt Rob Wagenaar de wederzijdse ontwikkeling van beide in kaart.

Bestuurlijke, organisatorische en administratieve processen zijn een noodzakelijk kwaad in een professionele organisatie. Een universiteit vormt geen uitzondering op deze regel. Maar waarschijnlijk heeft het kwaad binnen de tempel van de wetenschap een nog negatievere lading dan in menig andere organisatie, omdat de inhoud van de activiteiten uitdrukkelijk geacht wordt centraal te staan. In het bestuurlijk jargon spreken we over de primaire processen van onderwijs en onderzoek. Het feit dat historische, politieke, sociale, economische en culturele processen onderzoeken en beschrijven, maakt hen nog geen experts in het zelf uitvoeren van bestuurlijke en organisatorische taken. Het 'gedoe' gaat – zo is bij velen het gevoelen – ten koste van het echte werk. Wat geldt voor de universiteit of faculteit geldt ook voor het Instituut van Geschiedenis. Veertig jaar bestuurlijke geschiedenis van dat instituut kan misschien het beste worden samengevat als een proces van duwen en trekken binnen een kader van (onstuimige) groei en gebrek aan middelen dat leidt tot stevige discussies en het zoeken naar compromissen en oplossingen. Maar ook een proces van veel strijd en frustratie, het zoeken naar en het ontwikkelen van vernieuwingen, het maken van keuzes en het ontlopen daarvan. In het besturen en organiseren gaan aantrekking en afstoting gelijk op: dingen naar de hand willen zetten, de eigen omgeving vormgeven en tegelijkertijd er met ironie of zelfs met

laatdunkendheid over spreken.

Het zal geen toeval zijn geweest dat in het eerste nummer van *Groniek* in 1967 als hoofddoel van het tijdschrift werd geformuleerd: 'Een bijdrage tot de kommunikatie tussen het wetenschappelijk korps en de studenten'. Tegenwoordig zouden we waarschijnlijk zeggen: 'het op gang brengen van een dialoog tussen docenten en studenten'. Blijkbaar was daar aanleiding voor, althans zo werd het gevoeld door de initiators Jan Pieter Janzen en Homme Wedman. Het was de tijd van het studentenprotest en de overgang van de 'oude' naar de 'nieuwe' universiteit. Als symbool geldt hiervoor nog altijd het gewelddadige studentenprotest in Parijs en de daarbij behorende barricades die het straatbeeld sierden. Wedman was er bij en stond er bovenop. Nederland kende zijn variant met de vijf dagen durende bezetting van het bestuursgebouw van de Universiteit van Amsterdam, het Maagdenhuis, in 1969. Het was ook het jaar waarin de Aktiegroep Aktivering, in de volksmond aangeduid als de A.A., werd opgericht door Arie van Ede, Clara Venema en Jan Scheffers. De A.A. noemde zich een politieke beweging en stelde zich ten doel de democratisering te realiseren binnen het instituut. Democratie gold dan vooral de buitenwereld, want een succesvol machtspeel vereiste wel fractiediscipline en bindende mandaten. In 1972 kwam het tot een heuse positiebepaling, het Manifest van Donkerbroek. Het heette in de pre-ambule: 'De A.A. is een groep mensen van de Afdeling Geschiedenis te Groningen, die onvrede heeft met de structuren waarin zij verkeert en de gevolgen die daaruit voortvloeien. Als politieke organisatie wil zij structuren scheppen die zij voor zichzelf en andere mensen wenselijk acht. Zij streeft naar een situatie waarin iedere mens gelijke rechten, plichten en verantwoordelijkheden heeft.' In de woorden van één van de voormannen, Sierd van Randen, stelde de A.A. zich 'in zekere zin, anti-kapitalistisch' op. Het links-radical gedachtengoed vormde voor velen een inspiratiebron, anderen zullen meer vanuit opportunisme hebben gehandeld. De principes werden toegespitst op de recente universitaire politiek. Er was alle reden voor opwindings. Het collegegeld dreigde te worden verviervoudigd tot f 1000,-, er dreigde een studentenstop als vervolg op een reeds ingestelde plaatsingscommissie voor Geschiedenis, en er was een nieuwe wet op het Hoger Onderwijs in de maak, de Wet Posthumus. Die zaken waren voorlopig belangrijker dan de inhoud en organisatie van het onderwijs. 'Distantie' maakte geen deel uit van het vocabulaire van de A.A. De A.A. riep dan ook reacties op. Het kwam tot de oprichting van de partij HISTORICI

Het Zwitsers chalet aan de Herestraat 13, waar het Instituut voor Geschiedenis van 1967-1981 was gevestigd.

'71, die open stond voor zowel studenten als docenten. Deze club volgde feitelijk de Groep Bos op, een groep van 'liberalere' studenten. Terwijl H '71 zei het harmoniemodel na te streven, was de A.A. bereid zonnig het conflictmodel te hanteren.

Heel het politieke spel speelde zich af binnen een web van raden en commissies. Die bestonden er sinds de aanvaarding van de 'grondwet' van

het instituut, feitelijk een statuut waarin de verhoudingen tussen staf en studenten werden geregeld. Het instituut kende een Afdelingsraad, een Instituutsraad en een Docentenraad. De Instituutsraad fungeerde feitelijk als dagelijks bestuur. De initiator voor het statuut was prof. Ernst Kossmann, die mede op basis van zijn ervaring opgedaan in Londen beseftte dat het in een organisatie van volwassenen beter is om de dialoog aan te gaan dan te verzanden in conflicten. Dat conflict kon overigens niet geheel worden voorkomen, want het kwam toch tot 'harde actie', dat wilde zoveel zeggen dat het Instituut Heresingel 13 werd bezet. De bezetting leverde vooral frustratie op zoals Klaas van Berkel, inmiddels uitgegroeid tot de kroniekschrijver van het Instituut, meldt in de *Groniek* van mei 1974. Het collegegeld werd toch verhoogd hoewel aanvankelijk tot 'slechts' 500 gulden. De nieuwe wet op het hoger onderwijs werd ook gewoon aanvaard en een studentstop kan niet worden voorkomen. Hoewel, er werd een list bedacht, de zogenaamde extraneï-regeling, die het studenten mogelijk moest maken zonder toelatingsbewijs alsnog met de opleiding te beginnen. Docenten probeerden in de beleving van de A.A. deze regeling te boycotten. Dit was niet geheel onbegrijpelijk want de stijgende instroom van studenten tot iets meer dan 100 (!) moest worden opgevangen zonder veel aanvullende personele en materiële middelen. Het besef begon geleidelijk te groeien dat die middelen van de Faculteit der Letteren moesten komen en dat daarvoor een steviger positionering van Geschiedenis binnen de Faculteit noodzakelijk was. Andere afdelingen Geschiedenis in den lande hadden in de tweede helft van de jaren 1970 de status van subfaculteit weten te bereiken. De A.A. wenste die ook, maar toen dat niet lukte, werd besloten – de irritatie was inmiddels tot ongekende hoogte gestegen – het bestuurswerk neer te leggen. Dit interregnum duurde van mei 1975 tot september 1976. Het hielp niets. De Groningse Letterenfaculteit wist in 1978 definitief de nagestreefde statusverhoging van de Instituutsraad af te houden, hoewel er wel concessies werden gedaan. Nog jaren na het besluit dat Geschiedenis het maar moest doen met een experimentele Studierichtingsraad (SRR) zoemde het door de gangen dat de jonge medewerker Doeko Bosscher een beslissende rol had gespeeld in deze affaire. Of een andere status Geschiedenis zou hebben geholpen blijft uiteraard ongewis, maar wel werd duidelijk dat er in de loop van de jaren wel een erg groot beroep op de solidariteit van Geschiedenis wordt gedaan als het gaat om de verdeling van de beschikbare middelen.

Zo'n vijftien jaren speelde de A.A. een hoofdrol in de studentenpolitiek van het instituut. Achteraf is het aardig om waar te nemen dat enkele vooraanstaande A.A.-leden van weleer het inmiddels tot hoogleraar hebben gebracht: Klaas van Berkel, Frank van Vree, Josien Blok en iets later Henk te Velde. Het kan verkeren. Uiteindelijk zou de organisatie ten ondergaan aan de eigen onhaalbare doelstellingen. We leefden in 1982 en er stond opnieuw een wetswijziging op stapel: de invoering van de tweefasenstructuur. De wetgever wenste om pure bezuinigingsredenen de lengte en structuur van de opleidingen aan te passen en te beperken. Het kandidaats en het doctoraal, van officieel respectievelijk drie en twee jaren, werden met elkaar verbonden tot een ongedeelde vierjarige opleiding. Deze eerste cyclus kon, zo was de gedachte, door een kleine groep van geselecteerde studenten worden aangevuld met een tweede cyclus. Behalve voor de lerarenopleiding kwam die tweede cyclus niet van de grond. Universitair Nederland was 'bedonderd' en de A.A. had het door. Het besloot uit alle besluitvormingsorganen, inclusief de Faculteitsraad, te stappen om er nooit meer in terug te keren: dit betekende de facto de opheffing van de A.A. Geschiedenis zou het zeker een jaar doen zonder studentvertegenwoordiging. Toen besloten enkele individuen dat het zo niet langer kon omdat de belangen van studenten zeker op de langere termijn niet werden gediend met deze stellingname. De redenering was dat een conflict dat buiten het Instituut ligt niet blijvend mag leiden tot verlamming van de interne organisatie- en besluitvormingsstructuur. Op basis van een soort mandaat, verkregen van de groep van student-assistenten, werden twee studenten in 1983 weer lid van het Dagelijks Bestuur. Het vormde het begin van het herstel van de studentenrepresentatie binnen de bestuursorganen.

Net op tijd, want eind 1983, begin 1984 barstte er opnieuw onweer los over universitair Nederland. Er moest weer worden bezuinigd en het ministerie kondigde de Taakverdelings- en Concentratie (TVC) operatie af. Doel was opleidingen samen te voegen en op te heffen. De twee student DB-leden van Geschiedenis waren inmiddels verkozen in de Faculteitsraad. Daar werd een sfeer aangetroffen die verre van plezierig was. Het kwam begin 1984 tot een aanvaring tussen het Faculteitsbestuur en de Faculteitsraad. De docent- en studentvertegenwoordigers van Nederlands en Geschiedenis, de grootste opleidingen in die tijd, vonden elkaar. De decaan, Han Drijvers, bleek zonder overleg met de Faculteitsraad, afspraken te hebben gemaakt over het opheffen van opleidingen. Hij werd gedwongen in

Het pand aan de Grote Rozenstraat 38, waar het instituut voor geschiedenis van 1981-1989 gevestigd was.

te binden onder de dreiging naar huis gestuurd te worden. Bevestigd werd dat de écht belangrijke besluiten voor Geschiedenis werden genomen in de Faculteitsraad en de facultaire adviesorganen en dat het dus zaak was daar sterk vertegenwoordigd te zijn. Het zou dan overigens nog jaren duren voordat Geschiedenis de formatie zou krijgen waarop het recht heeft.

De harmonie tussen docenten en studenten binnen Geschiedenis leek voor het eerst groter dan ooit. Dat bleek ook noodzakelijk want de instroom bij Geschiedenis steeg in de jaren vanaf 1985 van ongeveer 110 naar meer dan 200 studenten. De oprichting van de nieuwe driejarige bovenbouw-richting Bestuur en Beleid in Internationale Organisaties (IO/IB) was daar mede debet aan. Een dergelijke opleiding werd mogelijk gemaakt door de afschaffing van het Academisch Statuut, een keurslijf dat voorschreef hoe opleidingen er uit moesten zien. IO maakte aanvankelijk deel uit van de zogenaamde Algemene Letterenstudies, waartoe het initiatief mede was genomen door de eerder genoemde Drijvers. Hij was het die Chris Baljé, medewerker bij de Vakgroep Eigentijdse Geschiedenis (EG), aanzette te komen met een voorstel voor een opleiding internationale studies. De opleiding ontwikkelde zich al snel tot een doorslaand succes. Met de start en ontwikkeling van IO veranderde geleidelijk de sfeer op het Instituut. Naast de grijze slobbertruien doen de colberts en de pumps en parelkettingen hun intrede. Het was even wennen. Geschiedenis was enkele jaren daarvoor (1982) al zo groot geworden dat de drie herenpanden aan de Heresingel en Ubbo Emmiusingel moesten worden ingewisseld voor een nieuw onderkomen in een oud schoolgebouw in de Grote Rozenstraat achter het hoofdgebouw van Letteren aan de Grote Kruisstraat.

Achteraf bezien kan de totstandkoming van IO worden gezien als een logische vervolgstap op een voor Nederland uniek initiatief dat in begin 1970 werd genomen: de instelling van een leerstoel *Contemporaine Geschiedenis*. De leerstoel vormde aanleiding tot enig debat in *Groniek* gevoerd onder de titel 'een moeilijke vakature'. De discussie werd aangezwengeld door Laurens ten Cate, toenmalig hoofdredacteur van de *Leeuwarder Courant*. Hij vond de vacature moeilijk 'omdat de beoefenaars van de eigentijdse geschiedenis maar al te vaak stuiten op gesloten archieven'. Moeilijk of niet, er bleken uiteindelijk voldoende belangstellenden en met de benoeming van Isaac Lipschits werd de vacature vervuld. Lipschits ontpopte zich tot een groot organisator van menig debat tussen vooraanstaande Nederlandse politici dat steeds volle zalen trok. Deze activiteit vormde een uitvloeisel

van zijn dagelijks werk dat zich met name richtte op de geschiedenis van de Nederlandse politieke partijen. Het huidige Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP) is daarvan de erfenis.

Viel het met de omvang van het te bestuderen bronnenmateriaal wel mee (er werd driftig verzameld door de staf van Lipschits), anders lag het met de werkrelatie tussen de leerstoelhouder en zijn staf. Een staf die geleidelijk in omvang toenam. Natuurlijk leiderschap bleek niet tot zijn baggage te behoren en leidde uiteindelijk in 1977 tot de enige echte crisis die het Instituut in zijn geschiedenis heeft gekend. Er werd wederzijds met modder gegooid, waarbij het feit dat de hoogleraar verdacht werd van ongewenste intimiteiten een rol ging spelen. De geruchten hierover bereikten uiteindelijk ook de landelijke pers. Om de slepende ruzie te beslechten werd besloten de kemphanen uit elkaar te halen. Lipschits zou één van de eerste hoogleraren binnen de Faculteit zijn geweest die de zeggenschap over zijn staf werd ontzegd. Een definitieve oplossing zou pas worden bereikt met de vervroegde pensionering van de hoogleraar. Ondanks de spanningen bleek de afstudeerrichting contemporaine geschiedenis inmiddels een groot succes. Niet alleen studeren veel studenten in deze richting af, maar zij vormt ook de basis voor de nodige onderwijsvernieuwingen.

Niet alleen IO komt uit de boezem van EG voort, maar ook Duitsland-studies en weer iets later Journalistiek. Het laatste initiatief kwam van de wetenschapsjournalist Kees Wiese, van toen nog het *Nieuwsblad van het Noorden* en van docent Hans Renner. In een *Pleitnota* braken zij een lans voor de totstandkoming van een universitaire opleiding Journalistiek. Met steun van de nieuwe hoogleraar Contemporaine Geschiedenis Doeko Boscher en de toenmalige secretaris-beheerder van het Instituut kwam het vlak na 1990 tot een afstudeerrichting binnen de opleiding Geschiedenis en later ook binnen andere richtingen van de universiteit. Het bleek opnieuw een gouden greep, hoewel zeker in het begin bekritiseerd door een deel van de academische staf binnen de Faculteit en zelfs Geschiedenis. Velen vonden dat de bestudering van de journalistiek niet thuis hoort op een universiteit. Dit had echter alles te maken met tekortschietende kennis over de ontwikkelingen in landen als Groot-Brittannië en de Verenigde Staten. Inmiddels bestaat er geen twijfel meer bij de aanvankelijke critici dat de voorstanders gelijk hadden met hun initiatief, al is het maar omdat andere universiteiten het kunstje (proberen te) kopiëren. Het debat over de wenselijkheid of onwenselijkheid te komen tot een academische op-

leiding Journalistiek beperkte zich overigens niet tot de Rijksuniversiteit. Veel HBO-opgeleide journalisten als ook hun opleidingen toonden zich tegenstander. Het overleg van hoofdredacteurs en de top van de Vereniging van Nederlandse Journalisten bleken echter het initiatief te steunen. Niet zo verwonderlijk gezien de totstandkoming van een postacademische opleiding Journalistiek aan de Erasmus Universiteit, op initiatief van de grote landelijke dagbladen *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant*, enkele jaren eerder.

Het is een vernieuwing die zo'n vijftien jaar eerder, in 1975, nog als onmogelijk, zo niet onzinnig werd beschouwd. *Groniek* kende in die tijd een serie waarin werd ingegaan op mogelijke toekomstige beroepen van historici. In genoemd jaar werden vier vooraanstaande journalisten aan het woord gelaten: Jan Blokker (*de Volkskrant*), G. Pikkemaat (hoofdredacteur van de *Gooi- en Eemlander*), J.R. Soetenhorst (adj. hoofdredacteur van *NRC Handelsblad*) en A.F.M. van Vree (*Twentsche Courant*). Geen van de heren beschouwde Geschiedenis als een vereiste voor hun beroep. 'Maar alles is meegenomen' aldus Blokker. Alleen van Vree laat geen twijfel: 'Het lukt slechts weinigen. Zeer veel historici zijn van kilometers afstand al kenbaar als bij voorbaat mislukte journalisten.' Waarvan akte. Anno 2007 weten we dat de scepsis van de heren ten onrechte is geweest. Het verdient vermelding dat aanvankelijk IO met vergelijkbare vooringenomenheid werd bekeken. Ook die opleiding is door velen eerst afgedaan met de opmerking dat het slechts om een beroepsopleiding gaat. Ook hiervoor blijkt te gelden: onbekend maakt onbemind.

Wordt veertig jaar bestuursgeschiedenis overzien dan mag worden geconstateerd dat Geschiedenis het nog niet zo slecht heeft gedaan ondanks de vaak beperkte financiële armslag en het aanvankelijke verzet tegen interessante vernieuwingen. Uiteraard heeft ook Geschiedenis zijn spanningen gekend, maar altijd wist het instituut de trein op het goede spoor te houden. Geschiedenis is inmiddels uitgegroeid tot een van de grootste en misschien ook wel meest veelzijdige Geschiedenisopleidingen van het land met steeds positieve externe beoordelingen van het onderzoek en het onderwijs. Reden om trots op te zijn, hoewel de zittende staf dat helaas niet altijd uitstraalt. Misschien is het weer tijd voor een spectaculaire vernieuwing? De laatste is het Master programma *Euroculture: Europe in the Wider World* geweest, maar misschien kan die niet echt aan Geschiedenis worden toegeschreven hoewel er wel de nodige historici in participeren.

Wagenaar

Een nieuw initiatief zal zeker een oppepper betekenen voor het Instituut en zijn bewoners, zoals dat in het verleden ook steeds is geweest. Van wie mogen we zo iets verwachten? De geschiedenis van het Instituut laat zien dat alleen op de winkel passen uiteindelijk niet loont.